

LITERATUROZNAWSTWO I KULTUROZNAWSTWO

AGATA ZAWISZEWSKA*

Wydział Filologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego

LVOVSKÉ EMANCIPANTKY VE SROVNÁNÍ S ČESKÝM ŽENSKÝM HNUTÍM NA SKLONKU 19. STOLETÍ. NA PŘÍKLADU ČASOPISU „STER“ („KORMIDLO“), ZA REDAKCE PAULINY KUCZALSKÉ-REINSCHMIT (1895–1897)*

Úvod

V posledním desetiletí 19. století zesílilo v polských zemích nacházejících se v rakouském záboru, především v Krakově a ve Lvově, polské ženské hnutí. Aktivita emancipantek vyplývala z politických, ekonomických a společenských změn, které nastaly v těchto zemích na konci lednového povstání (1863–1864), ve srovnání s činností Polek v ruském a pruském záboru však přišla o minimálně dvě desetiletí později. Zpoždění paradoxně vyplývalo z příznivějšího politického postavení Poláků v Habsburské monarchii¹ a zemědělského rázu Haliče. To totiž mírnilo takové

* Agata Zawiszewska – dr hab., adiunkt w Zakładzie Literatury Polskiej XX i XXI wieku Instytutu Polonistyki i Kulturoznawstwa; e-mail: a.zawiszewska@gmail.com

1 Článek vznikl v rámci projektu Národního centra vědy s názvem *Monografia i bibliografia zawartości czasopisma „Ster“ (Lwów 1895–1987; Warszawa 1907–1914) pod red. Pauliny Kuczalskiej-Reinschmit (Monografie a bibliografie obsahu czasopisu „Ster“ «Lvov 1895–1987; Varšava 1907–1914» za redakce Pauliny Kuczalské-Reinschmit)*, uděleného na základě rozhodnutí číslo DEC-2012/07/B/HS2/00335.

V Království Galicie a Lodomerie a ve Velkém krakovském a osvětimském knížectví žilo v roce 1880 asi 6 miliónů lidí, v roce 1900 pak něco přes 7 miliónů, z čehož téměř polovinu tvořili katolíci, většinou – Poláci. Více než 85 % obyvatel se živilo zemědělstvím, půda patřila téměř půl na půl velkým zemským majitelům a církvím, pouze malou část vlastnili sedláci. Hlavní politickou a kulturní roli hráli v Haliči konzervativní polští zemané, kteří – jinak než měšťané dožadující se postupného rozšíření autonomie – zaujali loajální postavení vůči monarchii a obsadili většinu pozic v místních i centrálních úřadech. Oblast polské autonomie v Rakousko-uherské monarchii se postupně rozšiřo-

důsledky novodobého procesu modernizace, urbanizace a industrializace, jako byl např. vznik masových ideologií a společenských hnutí. Kromě dlouhé a chvalně známé tradice činnosti spolku žen a ženského tisku v rakouském záboru², jim novou energii a směr fungování daly až aktivistky na konci 19. století, které přišly do Haliče z Polského království: Kazimiera Bujwidowa³, která se po svatbě s Odonem Bujwidem, průkopníkem polské bakteriologie, usadila v Krakově a Paulina Kuczalska-Reinschmit, jež se po smrti manžela Stanisława na několik let přestěhovala z Varšavy do Lvova.

Díky aktivistkám ženského hnutí z Polského království se podařilo sloučit regionální varianty ideologie polského pozitivismu, tzv. varšavského a haličského pozitivismu, která byla odpovědí polské společnosti na zábor⁴. Program „organická práce“

vala od roku 1871, kdy ve Vídni vzniklo ministerstvo pro záležitosti Haliče a ustanoven byl Zemský parlament pro Halič, hájící zájmy Poláků. Přijímal mj. usnesení týkající se vzdělávacích, kulturních, dobročinných institucí, průmyslu a zemědělství, vždy však také vyžadoval neustálý souhlas Vídně. Hospodářství v rakouském záboru však stagnovalo jak z důvodu vědomých rozhodnutí centrální vlády, tak i z důvodu nepříznivých místních vztahů, neboť větší část zemských majetků, která zůstávala v polských rukou, se opírala o systém pronájmu a zemědělská hospodářství, z většiny ukrajinská, podléhala rozdrobení. Vesnice byla přelidněná, chybějící možnost najít si jiné pracovní místo způsobovala vlnu emigrací za výdělkem, kromě toho narůstalo třídní a národní polsko-ukrajinské napětí. Od počátku sedmdesátých let 19. století upadal také průmysl, zavíraly se další podniky, hutě a cukrovary, neboť nadměrné daně, výstavba železniční sítě a protekční clo pro Rakousko a Česko, způsobilo, že vyšlo levněji zboží dovážet z vnějšku než ho produkovat na místě. Chybějící investice, konkurence regionů a nepříznivá státní politika způsobily, že se sice v Haliči mohli radovat z největší autonomie, ale rakouský zábor byl v porovnání s pruským nebo ruským svými podmínkami nejhroší.

- 2 Natali Stegman, „Czynniki kształtujące ruchy kobiece w Galicji i na ziemiach czeskich na przełomie XIX i XX wieku. Próba porównania“, překl. Piotr Szlanta, in: *Działaczki, feministki, obywatelki. Samoorganizowanie się kobiet na ziemiach polskich do 1918 roku (na tle porównawczym)*, red. Agnieszka Janiak-Jasińska, Katarzyna Sierakowska, Andrzej Szwarz (Varšava: Wydawnictwo Neriton, 2008), 211–219; Katarzyna Dormus, *Problematyka wychowawczo-oświatowa w prasie kobiecej zaboru austriackiego w latach 1826–1918* (Varšava: Wydawnictwo IHN PAN–Wydawnictwo Retro-Art., 2006).
- 3 Agnieszka Kwiatek, „Kazimiera Bujwidowa. Poglądy i działalność społeczna“, in: *Kobieta i świat polityki. Polska na tle porównawczym w XIX i w początkach XX wieku*, red. Anna Żarnowska, Andrzej Szwarz (Varšava: DiG, 1994), 255–260; Katarzyna Dormus, *Kazimiera Bujwidowa 1867–1932. Życie i działalność społeczno-oświatowa* (Krakov: „Secesja“, 2002).
- 4 Pozitivismus jako epocha v polských kulturních dějinách trval od počátku 60. let do počátku 90. let 19. století a vznikl jako odpověď na zesílenou germanizační a rusifikační akci na území polských zemí po porážce lednového povstání. Dva základní ideologické pilíře tohoto období byly „organická práce“ („praca organiczna“) a „práce u základů“ („praca u podstaw“). „Práce u základů“ byl program ekonomického rozvoje polských zemí postavený na organicistické analogii společenského organismu vůči organismu biologickému, pro jehož správný rozvoj je nezbytná harmonická spolupráce všech jeho součástí. Polští organicisté tak propagovali rozvoj průmyslu, řemesla, zemědělských hospodářství, bank a různých pojišťovacích a svépomocných pokladen jako generátory národního bohatství. Mělo se jednat o materiální základ pro zjevný, konspirační kulturní, vědecký a literární život, který brali Poláci v 19. století jako mluvčího a strážce národní identity v období

(„praca organiczna“) a „práce u základů“ („praca u podstaw“) zahrnující všechny oblasti života, měl v principu proměnit zemědělskou, hospodářsky i kulturně zaostalou zemi, ve které hraje hlavní roli venkovská šlechta a katolická církev, v moderní průmyslovou, měšťanskou, vzdělanou a světskou společnost. Polky tento program uskutečňovaly skrze zřizování „ženských výborů“ a „spolků ženských prací“ při dobročinných, odborných, kulturních institucích a vzdělávacích i sebevzdělávacích organizacích, překračovaly tak tradiční omezení ženské aktivity pouze na okruh rodiny⁵. Zapojení se do různých podob mimorodinného života zdůvodňovaly národním dobrem, tedy nutností využít talent a energii všech členů společnosti v boji o zachování polské identity. Aby mohlo být toto úsilí uskutečněno co nejefektivněji, dožadovaly se vzdělávacího, pracovního zrovnoprávnění a volebního práva⁶.

Společenská a publicistická aktivita Pauliny Kuczalské-Reinschmit

Paulina Kuczalska-Reinschmit je jednou z hlavních představitelk tzv. první vlny polského feminismu, která skončila v roce 1918, neboť byla po první světové válce znovuzrozeným polským státem ženám udělena úplná občanská práva. Jak její biografie⁷

útlaku pod zábory. „Práce u základů“ je program šíření osvěty a národního vědomí mezi nejnižšími a neukultivněnějšími společenskými vrstvami, především mezi rolníky, kteří se díky modernizovaným humanistickým a technickým znalostem větší mírou zapojují do společenských struktur, a v jejich rámci do odbojového hnutí proti okupantům i do hnutí, které si klade za cíl rozmnožení národního bohatství. Typickou formou realizace „práce u základů“ bylo zakládání vesnických škol a knihoven, zemědělských kroužků a kroužků vesnických hospodyněk atd. Viz Stefan Kieniewicz, *Dramat trzeźwych entuzjastóin. O ludziach pracy organicznej* (Varšava: „Wiedza Powszechna“, 1964); Wojciech Modzelewski, *Naród i postęp. Problematyka narodowa w ideologii i myśli społecznej pozytywistów warszawskich* (Varšava: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1977); Halina Kozłowska-Sabatowska, *Ideologia pozytywizmu galicyjskiego 1864–1881* (Wrocław–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1978); Andrzej Jaszczuk, *Spór pozytywistów z konserwatystami o przyszłość Polski 1870–1903* (Varšava: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1986).

- 5 Maria Nietyksza, *Tradycyjne i nowe formy aktywności publicznej kobiet w warunkach zaborów*, in: *Kobieta i świat polityki*, 83–97; Anna Żarnowska, „Ruch emancypacyjny i stowarzyszenia kobiece na ziemiach polskich przed odzyskaniem niepodległości“, in: *Działaczki, feministki, obywatelki*, 13–28; Mariola Hoszowska, *Siła tradycji, presja życia. Kobiety w dawnych podreęcznikach dziejów Polski (1795–1918)* (Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2005).
- 6 Magdalena Gawin, *Spór o równouprawnienie kobiet (1864–1919)* (Varšava: Instytut Historii PAN–Polskie Towarzystwo Historyczne–Wydawnictwo Neriton, 2015).
- 7 Cecylia Walewska, „Nasze bojownice. Paulina Kuczalska-Reinschmit“, *Kobieta Współczesna* 18 (1929), před.: *Cecylia Walewska, W walce o równe prawa. Nasze bojownice* (Varšava 1930) 15–21; Romana Pachucka, *Pamiętniki z lat 1886–1914*, úvod a vysvětlení Jan Hulewicz, Vratislav 1958, kap. III a IV; Jan Hulewicz, „Kuczalska-Reinschmit Paulina (1859–1921)“, in: *Polski słownik biograficzny*, t. XVI (Vratislav: Instytut Historii PAN, 1971), 69–70.

tak také redakční⁸ a organizační činnost⁹, v sobě nesou nejdůležitější prvky typického životopisu zchudlé šlechtičny, která byla po lednovém povstání nucena se osamostatnit. Vůdkyně polských sufražetek, Paulina Maria Kuczalska erbů Prawdzic, se narodila na Ukrajině v zemanské rodině, která však následkem carských konfiskací po povstání přišla o majetek a přestěhovala se do Varšavy. Paulině se dostalo domácího vzdělání, znala mj. několik cizích jazyků, což se jí hodilo v pozdějších kontaktech s představitelkami mezinárodního ženského hnutí. V roce 1879 si vzala Stanisława Reinschmita, šlechtice a úředníka rodinně spřízněného s varšavským literárním prostředím. Citové pouto manželů se brzy rozpadlo z důvodu napětí způsobeného zdravotními následky dvojího morálního charakteru Stanisława; prvorozený syn zůstal s otcem, druhý zemřel pravděpodobně ihned po narození.

V roce 1881 Kuczalska-Reinschmit debutovala v novinách konzervativní šlechty – „Echo“ Zygmunta Sarneckého – článkem na téma tzv. ženské otázky, které pak věnovala celou svou pozdější společenskou i publicistickou činnost. V 80. letech 19. století své texty zveřejňovala na stránkách prvního polského feministického časopisu „Świt“ („Úsvit“, dále jen „Świt“) za redakce Marie Konopnické (zde psala především o ženském odborném vzdělávání a situaci žen na trhu práce), dále pak v 90. letech 19. století v hlavním komunikačním nástroji tzv. varšavských pozitivistů, v „Przełgądzie Tygodniowym“ („Týdenní přehled“, dále jen „Przełgąd Tygodniowy“) za redakce Adama Wiślického (zde vedla rubriku s názvem *E pur si muove*, ve které

- 8 Zofia Zaleska, „«Ster». Dwutygodnik dla spraw wychowania i pracy kobiet“, in: *Czasopisma kobiece w Polsce. (Materiały do historii czasopism). Rok 1818–1937* (Varšava: Wyższa Szkoła Dziennikarska, 1938), 96–97; tentýž, „Ster“. *Organ równouprawnienia kobiet*, ibidem, 111–112; Anna Pawłowska, „Kwestie etyczne-obyczajowe w prasie kobiecej przelomu XIX i XX wieku (na łamach «Steru» i «Nowego Słowa)“, *Studia Historyczne* 119 (1987), 4: 571–588; Jerzy Franke, „Pod znakiem feminizmu. Ster – Nowe Słowo – Głos Kobiet“, in: tentýž, *Polska prasa kobieca w latach 1820–1918. W kręgu ofiary i poświęcenia* (Varšava: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, 1999), 225–251; J. Franke, „«Ster»“ (1907–1914), in: tentýž, *Wokół buntu i pokory. Warszawskie czasopisma kobiece w latach 1905–1918* (Varšava: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, 2000), 101–118; Katarzyna Dormus, „Warszawski «Ster» (1907–1914) i jego program wychowawczy“, *Rozprawy z Dziejów Oświaty*, XL (2000): 87–110; Aneta Górnicka-Boratynska, „«Ster» i «Nowe Słowo» – projekt polskich sufrażystek“, in: tentýž, *Stajmy się sobą. Cztery projekty emancypacji (1863–1939)* (Izabelin: Sic!), 82–145; Daria A. Domarańczyk, „«Ster» – pierwsze w Polsce radykalne czasopismo feministyczne przelomu XIX i XX wieku“, *«Acta Universitatis Lodzianis». Folia Litteraria Polonica* 23 (2014), 1: 125–134.
- 9 Katarzyna Sierakowska, „Aspiracje polityczne Związku Równouprawnienia Kobiet Polskich“ in: *Kobieta i świat polityki. Polska na tle porównawczym w XIX i na początku XX wieku*, red. Anna Żarnowska, Andrzej Szware (Varšava: DiG, 1994), 245–253; Andrzej Szware, „Kontrolować czy likwidować? Policja carska wobec Związku Równouprawnienia Kobiet Polskich (1913–1914)“, in: *Spoleczeństwo w dobie przemian. Wiek XIX i XX. Księga jubileuszowa prof. Anny Żarnowskiej*, red. Maria Nietyksza, Andrzej Szware, Katarzyna Sierakowska, Agnieszka Janiak-Jasińska (Varšava: DiG, 2003/Varšava 2003), 141–145.

zaznamenávala rozvoj mezinárodního ženského hnutí). Dále pak přispívala do ženských a rodinných časopisů, takových jako „Tygodnik Mód i Powieści“ („Týdeník módy a románů“) a „Tygodnik Ilustrowany“ („Ilustrovaný týdeník“), kde informovala o nových profesích dostupných ženám; na počátku 20. století spolupracovala s periodikem blízkým socialismu „Ogniwo“ („Pouto“) Stanisława Stempowského, Stanisława Posnera a Ludwika Krzywického (mj. v něm připravila anketu na téma vzdělávacích, profesních a společenských potřeb „generace dcer“) a dále kooperovala s „Nowym Słowem“ („Nové slovo“), fungujícím jako nástroj haličských emancipantek, redigovaným Marií Turzymou-Wiśniewskou (zde podporovala snahu žen o získání volebního práva). Kuczalska-Reinschmit založila také vlastní feministický časopis „Ster“ („Kormidlo“, dále jen „Ster“), které nejprve v letech 1895–1897 vydávala ve Lvově a podporovala v něm snahu haličských žen o rovnoprávnost ve vzdělání, a později v letech 1907–1914 ve Varšavě, kde bojovala za politická práva „bez rozdílu pohlaví“. Kromě toho publikovala několik syntéz: *Edukacja kobiet w Polsce (Vzdělání žen v Polsku, 1902)*, *Historia ruchu kobiecego (Dějiny ženského hnutí, 1903)*, *Młodzież żeńska i sprawa kobieca (Ženská mládež a ženská otázka, 1906)*, *Wyborcze prawa kobiet (Volební právo žen, 1908)* a psychologické drama *Siostry (Sestry, 1908)*.

Spisovatelskou a redakční aktivitu Kuczalské-Reinschmit doprovázela její organizační činnost, která spočívala v zakládání průkopnických pracovišť občanské práce žen, mj. Čítárny pro ženy, Dámského výboru varšavského spolku péče o zvířata, Delegace práce žen spolku podpory průmyslu a obchodu, III. krejčovské dílny varšavského spolku dobročinnosti, Bazaru ženských výrobků – v 19. století, a Spolku zrovnoprávnění polských žen – ve 20. století. Po manželově smrti v roce 1895 odjela Kuczalska-Reinschmit, pravděpodobně na dobu, než se vyřeší majetkové záležitosti, do Lvova. Po návratu do Varšavy se ubytovala u své přítelkyně a spolupracovnice Józefy Bojanowské¹⁰ a její matky. Zemřela v roce 1921, jen několik měsíců po schválení tzv. březnové ústavy, která Polkám garantovala úplná občanská práva.

Paulina Kuczalska-Reinschmit ve srovnání se zahraničním ženským hnutím

Emancipační projekt¹¹ Kuczalské-Reinschmit se na pozadí aktivit ostatních vůdkyň polského ženského hnutí liší, a proto vyzývá k hledání inspirace v jiných kulturních

10 „Józefa Bojanowska“, in: *Walewska, W walce o równe prawa, 22–29.*

11 Formulaci „emancipační projekt“ zde používám v souladu s definicí Anety Górnické-Boratyňské, chápu ji tedy jako „vizi přehodnocení vztahů pohlaví jak ve veřejné oblasti (změna právního, vzdělávacího systému a systému organizace trhu práce), tak i v oblasti soukromé (rodina, mentalita, zvyky), jejichž cílem je široce chápané zrovnoprávnění ženy v různých oblastech života“. Górnická-Boratyňska, *Wstęp*, in: tentýž, *Stańmy się sobą*, 6.

kruzích. Četba její publicistiky vede ke zjištění, že sama četla nejen mezinárodní písemnictví týkající se ženských práv, ale také udržovala přímé kontakty se zahraničními emancipantkami a na polskou půdu přinášela zahraniční model činnosti spolků¹². Pravidelně se účastnila mezinárodních ženských sjezdů, z nichž následně psala zprávy do polského tisku. Knihy a časopisy, které z nich přivážela, dávala Čítárně pro ženy ve Varšavě, čímž je také zpřístupňovala. Právě čítárna až do vypuknutí první světové války plnila funkci soukromé půjčovny knih, feministické čítárny, klubovny pro setkávání různých ženských organizací a sídla Spolku zrovnoprávnění polských žen a redakce časopisu „Ster“.

V 80. a 90. letech 19. století se utvářel základ emancipačního programu Kuczalské-Reinschmit, a její práce z tohoto období, které jsou zveřejňovány na stránkách „Świtu“ a „Przeglądu Tygodniowego“, ukazují, že nejpozorněji sledovala model aktivit německého a francouzského ženského hnutí¹³.

Postoj Kuczalské-Reinschmit byl vůči Němkám ambivalentní, mísila se v něm antipatie k záborové zemi, která na polském území uskutečňuje germanizační politiku, spolu se solidaritou s jejími občankami a úctou k jejich dobrým vlastnostem, jakými jsou např. pracovitost, hospodárnost, trpělivost a jednotná spolupráce žen ze všech společenských tříd. Kuczalska-Reinschmit si všímala podobností mezi polským a německým ženským hnutím, především v soustředění se na otázky vzdělání a profese, kromě toho zdůrazňovala tři, Polkami hodné následování, strategie činnosti Němek: vydávání vlastního časopisu „Neue Bahnen“ („Nové cesty“) za redakce Ludwigy Otto a Augusty Schmidt, organizování každoročních sjezdů v různých městech a zakládání místních spolků, ustanovení Allgemeine Deutsche Frauenverein (Všeobecné německé asociace žen) jako zastřešení celého ženského hnutí a organizátora celostátních sjezdů, který zbylé místní spolky do ničeho nenutí. Kuczalska-Reinschmit také důsledně zdůrazňovala: slušnost, klid, vytrvalost a úspěch německých společenských činitelek, jež se představily během sjezdů ve Výmaru v roce 1884 a v Berlíně v roce 1896. Konkrétně si cenila faktu, že se Němky vyhýbají „podrážděnosti“ v ústním a písemném projevu, stejně jako v chování, díky čemuž si veřejnost rychle „zvykne“ na ideu emancipace a náležitě ocení její společenský přínos.

12 Viz: *Działaczki społeczne, feministki, obywatelki*.

13 Publicistická a literární tvorba byla vydána v souborné antologii: Paulina Kuczalska-Reinschmit, *Nasze drogi i cele. Prace o działalności kobiecej*, t. 1–2, připravila a úvodem opatřila Agata Zawiszewska, ed. studenti editorsko-vydavatelské specializace Institutu polonistiky a kulturologie Štětínské univerzity v akademickém roce 2008/2009, Varšava 2012. V současné chvíli je připravováno nové vydání: Paulina Kuczalska-Reinschmit, *E pur si muove. Publicystyka społeczna z lat 1881–1918*, uspořádala a úvodem opatřila Agata Zawiszewska, (Štětín: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2016) – v tisku.

Na přelomu 80. a 90. let 19. století navázala Kuczalska-Reinschmit kontakty s aktivistkami francouzského ženského hnutí. S postojem nekompromisního požadavku na zrovnoprávnění žen, který jí chyběl u Němek, se v roce 1889 setkala na Mezinárodním ženském kongresu v Paříži. Významný podíl na jeho organizaci měla polská aktivistka Maria Chéliga-Loevy (Szeliga). Díky její iniciativě vznikla v roce 1889 „Alliance universelle des femmes“ (Všeobecná unie žen), která šířila ideu ženské mezinárodní spolupráce, dále v roce 1890 periodikum „Bulletin de l'union universelle des femmes“ a v roce 1895 „Revue Féministe“. Kuczalska-Reinschmit založila po návratu z Francie polskou pobočku Unie a v roce 1891 zorganizovala první podzemní sjezd polských žen ve Varšavě u příležitosti 25. letého výročí literární práce spisovatelky Elizy Orzeszkové – autorky mj. důležitého a do několika jazyků přeloženého pozitivistického emancipačního románu *Marta* (1873). Byla také iniciátorkou dalších podzemních sjezdů polských žen. Ty se odehrávaly na území ruského a rakouského záboru až do první světové války¹⁴.

V programu a obsahu časopisu „Ster“ – a to jak ve Lvovském vydání z konce 19. století, tak i ve vydání varšavském z počátku 20. století – můžeme vidět inspirace čerpané z organizačních i editorských východisek periodik vydávaných mj. Allgemeine Deutsche Frauenverein a Alliance universelle des femmes. „Ster“ byl společnou informační platformou pro celé polské spolkové ženské hnutí z oblastí všech tří záborů. Na jeho stránkách zveřejňovaly představitelky různých polských organizací zprávy o své činnosti a redakce vedla rozsáhlý informační servis o úspěších zahraničního emancipačního hnutí. Když po revoluci v letech 1905–1907 v Polském království ruská vláda zliberalizovala zákon o spolcích, založila Kuczalska-Reinschmit ve Varšavě Spolek zrovnoprávnění polských žen s podobným programem jako byl výše uvedený plán německých a francouzských organizací. Spolek zrovnoprávnění se stal – spolu se souběžnou novinovou informační platformou „Steru“ – organizační platformou pro polské sufražetky.

Postoj Kuczalské-Reinschmit vůči Rusku můžeme nazvat hrdou izolací. Na území ruského záboru byly podmínky života Poláků v 19. století nejtěžší, neboť se po lednovém povstání zesílila rusifikační akce, vůči které se Poláci vyhradili třemi různými stanovisky, která byla typická pro každou koloniální situaci v závislosti na hegemonovi: odmítání, spolupráce a adaptace¹⁵. Vůdkyně polských emancipantek si vybrala

14 Sikorska-Kulesza, „Trójjaborowe zjazdy kobiet na ziemiach polskich na przełomie XIX i XX wieku“, in: *Działaczki społeczne, feministki, obywatelki*, 81–95.

15 Edward Said, „Opór i opozycja“, in: tentýž, *Kultura i imperializm*, překl. Monika Wyrwas –Wiśniewska (Krakov: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009), 216–322; Irmina Wawrzyczek, „Badanie kultury polskiej w perspektywie światowych studiów postkolonialnych“, in: *Studia postkolonialne nad kulturą i cywilizacją polską*, red. Krzysztof Stępnik, Dariusz Trzeźniowski

první z těchto stanovisek, což zjednodušoval fakt, že ačkoliv byla vychována jako polyglot, neuměla rusky a do revoluce v letech 1905 – 1907 tak ignorovala ruské ženské hnutí, které mělo spíše socialističtější než feministický charakter¹⁶. Proto se jak konzervativní, tak i pokroková část polské společnosti, včetně feministek, distancovala vůči Ruskám a Polkám studujícím vědecké obory na vysokých školách v různých městech Impéria, neboť povětšinou sympatizovaly s revolučními myšlenkami a pohrdaly měšťanskými konvencemi¹⁷. Polské emancipantky se domnívaly, že ideologická a společenská „neurvalost“, projevující se „zanedbáváním“ vnějšího působení a „nevhodným“ chováním, škodí myšlence zrovnoprávnění žen. „Ster“ otiskl pouze pár drobných informací o odborném školství v ruských městech, ale obsáhlejší materiály o Ruskách se objevily až po roce 1907 ve varšavském „Steru“. Jejich příznivější tón vycházel z faktu, že ruské emancipantky podporovaly jak polské myšlenky směřující k samostatnosti, tak i snahy Polek o politické zrovnoprávnění v rámci Impéria.

Paulina Kuczalska-Reinschmit ve srovnání s českým ženským hnutím

Postoj Kuczalské-Reinschmit a Lvovských emancipantek z poloviny 90. let 19. století, které se v té době soustředily na snahu vytvořit dívčí gymnázia připravující na maturitu a následně opravňující k univerzitnímu studiu, vůči českému ženskému hnutí můžeme označit jako ambivalentní.

Na jedné straně vzorem, ze kterého Polky čerpaly inspiraci a důvěru ve vítězství vlastních snah o otevření dívčích gymnázií s maturitou opravňující k přijetí k dalšímu studiu, byla činnost českých žen soustředěných kolem spisovatelky a aktivistky Elišky Krásnohorské a spolku Minerva, který založila. Již v roce 1882 zveřejnila sestřenice Pauliny Helena Kuczalska-Prawdzcic ve stejném „Echu“, v němž dříve, v roce 1881, debutovala i sama Kuczalska-Reinschmit, rozsáhlé pojednání o traktátu *Ženská otázka česká* Krásnohorské. Přímé kontakty s touto spisovatelkou udržovala Orzeszková¹⁸, ke které měly polské emancipantky velkou úctu. I bez vlivu autorky

(Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2010), 11–19; Dariusz Skórczewski „Literatura jako kompensacja. Inteligencja «comprador» wobec dyskursu hegemonicznego (wstęp do teorii zjawiska)“, in: *(P) o zaborach, (p) o wojnie, (p) o PRL. Polski dyskurs postzależnościowy dawniej i dziś*, red. Hanna Gosk, Ewa Kraskowska (Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2013), 393–409.

16 Natalia Pruškarieva, „U źródeł rosyjskiego feminizmu. «Historia kobiet» w Rosji w XIX wieku i formy ich uczestnictwa w życiu społecznym“, překl. Zbigniew Olczak, in: *Działaczki społeczne, feministki, obywatelki*, 221–238.

17 Grigorij A. Tizskin, „Z historii wyższego kształcenia kobiet w Rosji“. Překl. J. Rudzki. *Rozprawy z Dziejów Oświaty*, 23 (1980): 125–138.

18 Stefan Treugutt, „Listy Krasnohorskiej do Orzeszkowej“. *Pamiętnik Literacki* XL (1952): 366–379.

Marty však Polky znaly nejen originální a překladatelskou tvorbu Češky, ale také činnost neformálního proemancipačního spolku založeného v 60. letech 19. století Vojtěchem Náprstkem, tedy Amerického klubu dam. Sama Kuczalska-Reinschmit napsala na začátku svého prvního programového traktátu¹⁹, publikovaného jako příloha „Steru“ v roce 1897 a rekapitulujícího svůj pobyt ve Lvově, že: „Od Caesara po Lubbockého a Tocquevilleho, od Górnického po Bismarka, nechybí autority zdůrazňující význam a vliv, který mají ženy a jejich postavení na danou společnost. Ti pak, kterým autorita učených myslitelů nestačí, by se měli podívat například na rozkvet Čechů, aby se přesvědčili, jak důležitým faktorem národního rozvoje žena je.“²⁰. Češky tedy byly pro Lvovské emancipantky významnými, ačkoli opomíjenými, hrdinkami, jejich organizační a vzdělávací úspěchy byly vztažným bodem v jejich informační a popularizační kampani vedené na stránkách „Steru“ v době boje Polek o dostup ke středoškolskému a vysokoškolskému vzdělání v Haliči.

19 Emancipační projekt Kuczalské-Reinschmit byl dynamický, ale nikdy se nepodařilo, aby zcela vykrytalizoval, neboť se měnil pod vlivem vnějších okolností. Můžeme však přiblížit jeho základ a jednu neměnnou vlastnost. Stálá vlastnost je pružnost, která umožňovala přizpůsobit emancipační činnost i těm nejmenším politickým, právním a ekonomickým změnám v Polském království a Haliči. V roce 1897 v *Szkicu do programu działalności kobiecej (Nástin programu činnosti žen)* napsala: „Každý program, který by měl sloužit k systematizaci fungování v daném oboru, se musí držet pevného základu, jenž se doposavad vytvořil, a co nejdůkladněji se přizpůsobit podmínkám dané chvíle. Takový program totiž není vyjádřením přání a tužeb, ale přehledem činností a snah, kterých je možné se ujmout či je zrealizovat, opakují – v dané chvíli a v daných podmínkách“ (Paulina Kuczalska-Reinschmit, *Nasze drogi i cele. Szkic do programu działalności kobiecej*, Lwów 1897. Cit. z: tentýž, *Nasze drogi i cele. Prace o działalności kobiecej*, t. 2, uspořádala a úvodem opatřila Agata Zawiszewska, ed. studenti editorsko-vydavatelské specializace Institutu polonistiky a kulturologie Štětínské univerzity v akademickém roce 2008/2009, Varšava 2012, 9). Naproti tomu se základem tohoto projektu staly polské tradice šlechtické demokracie:

a) Návrat k dávné tradici práce žen ve všech společenských kruzích, neboť přepjatost zájmů většiny bohatších žen u nás způsobuje nejen v řadě oblastí našeho života značné mezery, ale také hluboko sahající destruktivní následky.

b) Návrat k harmonizaci názorů a snah, jak žen, tak i mužů, směrem k jednému (společnému) ideálům a cílům společnou cestou, aby se mohlo v rodinách rozvíjet ono celkové vyrovnaní, bez kterého není možné dosáhnout úplné jednoty a úplného štěstí v manželství.

c) Návrat k přísné výchově matek-občanek, které, jakožto fyzicky a morálně silné, budou vychovávat budoucí generace, nikoliv jako rozčilené dekadenty zmlátající se v těsném kruhu egoistického štěstí svého „já“, ale jako lidi, kteří v širším chápání a lásce ke svým hlavním ideálům najdou regulátor svých skutků a vyšší štěstí než to, jaké jim může dát jen uspokojení sebe sama. Pokud pak chceme mít matky-občanky, musíme dát ženě možnost být takovou občankou bez vykonávání občanských funkcí stejně, jak to dělaly kdysi naše prabáby.

d) Nakonec je třeba směřovat k rozvoji principu pronášeného ještě před Górnickým, „že ženy jsou potřeba nejen k našemu příchodu na svět, ale k dobrému a zbožnému životu“. Neboť vliv ženy jako altruistického faktoru lidskosti je přínosem pozvedajícím hodnotu a sílu společnosti.

Na těchto zásadách z našich dávných rozpletených tradicí musíme opřít celou řadu prací kladoucích si za cíl: výchovu, profesní práci a občanskou činnost ženy“, *ibidem*, 18–19.

20 *Ibidem*, 9.

Společenská angažovanost Krásnohorské a spolku Minerva, dále snahy o založení a udržení prvního pražského dívčího gymnázia fungujícího pod záštitou spolku, byly od chvíle jeho založení v roce 1890 pozorně polskými emancipantkami a reformátory školství sledovány. Výsledkem podnětu, který Polky čerpaly z prostředí českých emancipantek a jejich aktivit, bylo vystoupení varšavsko-krakovské delegace žen na prvním sjezdu polských pedagogů ve Lvově v roce 1894, na němž se hlasováním schválila komparace programů dívčích gymnázií s programem chlapeckých škol. Inspirováni činností spolku Minerva založili představitelé pokrokové inteligence v rakouském záboru v roce 1896 Spolek dívčí gymnaziální školy v Krakově, mezi jehož spoluzakladateli byli také Bujwidové. Dále v rámci Spolku vytvořili soukromé dívčí gymnázium. To se tedy stalo prvním dívčím gymnáziem v polských zemích s programem připravujícím na maturitu, čímž otevíralo ženám dveře na cestě k univerzitnímu vzdělání²¹. První studentky byly přijaty na Jagellonskou univerzitu ve stejné době, jako první absolventky Minervy na Karlovu univerzitu v Praze. Polky a Češky se musely na vysoké škole potýkat se stejnými překážkami, neboť ambice a potřeby obou národů týkající se vzdělávání byly vymezeny stejnými centrálními školskými úřady: v obou zemích mohly být studentky na počátku přijaty pouze na filozofické fakulty a jen jako externí posluchačky a později hospitantky, se souhlasem všech profesorů, kteří vedli jednotlivé předměty v daném oboru. Snahy polských a českých žen o získání úplného vysokoškolského práva vypadaly v pozdějších letech podobně. Vzdělávací úspěch Češek byl pro Polky soustředěné kolem Kuczalské-Reinschmit významným důkazem toho, že i v době záborů, avšak v politickém systému respektujícím lidská práva, existuje legální cesta k profesní, vzdělávací a politické rovnoprávnosti žen. Z tohoto příkladu čerpaly inspiraci a energii pro pozdější oficiální snahy o politická práva žen v Haliči a Polském království po revoluci v letech 1905–1907.

Na druhou stranu se dva polské emancipační časopisy vycházející v té době ve Lvově, „Przedświt“ („Svítání“, dále jen „Przedświt“) za redakce Janiny Sedlaszkówny (1893–1897)²² a „Ster“ za redakce Kuczalské-Reinschmit (1895–1897), českým ženským hnutím veřejně nezabývaly, tedy nepublikovaly na toto téma kritické ani informační články. V rubrice na téma aktivit zahraničních ženských hnutí

21 Viz: Bogusława Czajecka, „Z domu w szeroki świat...“ *Droga kobiet do niezaleźności w zaborze austriackim w latach 1890–1914*, Krakov 1990, 108–124; Renata Dutkova, *Żeńskie gimnazja Krakowa w procesie emancypacji kobiet (1896–1918)* (Krakov: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 1990), 7–44.

22 Cecylia Gajkowska, „Sedlaczkówna Janina (1868–1899)“, in: *Polski słownik biograficzny*. T. XXXVI (Varšava–Krakov: Instytut Historii PAN, 1995), 144; J. Franke, „Przedświt“, in: tentýž, *Polska prasa kobieca w latach 1820–1918. W kręgu ofiary i poświęcenia* (Varšava: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, 1999), 222–225.

s názvem *Z dnešních dnů*, vedené redaktorkou na stránkách „Steru“, se objevilo jen několik lakonických zmínek o činnosti Minervy, pražského dívčího gymnázia a o snaze Češek získat přístup na univerzity. Mezinárodním kontextem byly zmínky o zemích, ve kterých již ženy měly nebo právě získávaly právo na studium, a také o prvních absolventkách různých zahraničních vysokých škol²³, místní kontext pak tvořily zmínky o vzdělávacím postavení žen v Habsburské monarchii²⁴, konkrétně v Rakousku²⁵, polský kontext reprezentovaly informace o situaci haličských maturantek a o potencionálních studentkách krakovské a Lvovské vysoké školy²⁶. Většina těchto materiálů měla povahu jedno nebo několika větných výroků ve zpravodajském stylu; vzácně se objevily rozsáhlejší informace věnované klíčovému rozhodnutím vídeňského parlamentu, takovým jako např. organizace maturitních zkoušek pro děvčata a nostrifikace ženských diplomů²⁷.

V posledním zmíněném materiálu, popisujícím diskuzi rozpočtové komise Státní rady ve Vídni na téma vytvoření dívčích gymnázií a ženských učitelských ústavů na území Rakouska a umožnění ženám s maturitou navštěvovat univerzitní přednášky, byly informace o dívčím gymnáziu v Praze považovány za důkazní materiál.

V roce 1895 „Ster“ uvedl, že počet dívek v Rakousko-uherské monarchii, které složily maturitu během desetiletí 1885–1895 činil 25, z čehož 13 složilo maturitu na gymnázium v Praze. V roce 1897 uvedl, že z 16 dívek, které ve školním roce 1895–1896 vykonaly maturitu v Praze, nastoupilo 8 na filozofickou fakultu tamní české univerzity, 4 nastoupily na lékařskou fakultu tamní německé univerzity a 1 na pražskou lékařskou fakultu^{28, 29}.

Počty tvořily zřejmý kontrast ke známým počtům studentek na německých vysokých školách, např. v Berlíně v té době studovalo 93 žen, ve Vratislavi 34 a v Jeně 11

23 Viz: „Z dzisiejszej doby“, *Ster* 6 (1896): 96; 18 (1897): 353; 7 (1896): 111; 12 (1896): 191.

24 Viz: „Z dzisiejszej doby“, *Ster* 4 (1896): 63; 16 (1896): 255.

25 Viz: *Ibidem*, *Ster* 14 (1896): 223; 15 (1896): 239; 23 (1896): 368; „Przegląd czasopism“, *Ster* 7 (1896): 111.

26 Viz: *Ibidem*, *Ster* 6 (1896): 95; 8 (1896): 127–128; 1/25 (1896): 15–16; 6/30 (1897): 93.

27 Viz: *Ibidem*, *Ster* 9 (1896): 143–144.

28 *Ibidem*, *Ster* 3/27 (1897): 45.

29 Informace uvedené na stránkách „Steru“ nebyly přesné. Ve skutečnosti totiž – jak udávají české zdroje – k maturitě dospělo z původně přihlášených 53 studentek pouze 20, avšak k samotné maturitní zkoušce se nakonec přihlásilo 16 studentek. Z toho jich u maturity obstálo 14, včetně 4 po opravném termínu. Dvě studentky tedy neobstály vůbec. Viz: *Pátá výroční zpráva soukromé střední školy dívčí a spolku Minervy v Praze*, za šk. r. 1894/1895, str. 31. Tato problematika byla detailně popsána v diplomové práci: Karel Flekal, „Počátky vyššího vzdělávání žen v Čechách“ (diplomová práce: Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta, vedoucí práce doc. PhDr. Růžena Váňová, CSc., 2007).

žen³⁰. Ve Spojených státech byl počet studentek 65 000³¹. Redakce periodika se shodovala se stoupenci založení státních dívčích gymnázií ve všech korunních zemích, kteří tvrdili, že právě v důsledku zbavení vládní podpory nejistá existence soukromého dívčího gymnázia v Praze je příčinou nízkého počtu přihlášených ke státním zkouškám, a nikoli – jak tvrdili protivníci – nedostatek zájmu o vyšší vzdělání mezi ženami³².

Demografické argumenty (pro přístup žen k vyššímu vzdělání a k pracovnímu trhu mluví značná převaha počtu žen nad počtem mužů způsobující problémy v oblasti sňatků), které zaznívaly během debat úředníků a politiků ve Vídni, dále doplňovaly argumenty sociální (stát musí pro nevdané ženy vytvořit podmínky pro důstojnou a samostatnou existenci) a v neposlední řadě argumenty pedagogické (vzdělané ženy zvelebují život v rodině a vychovávání dalších generací v národním duchu). Poslední argumenty později využívali zakladatelé Spolku dívčí gymnaziální školy v Krakově, organizátoři ženských gymnázií v Krakově a ve Lvově a spolupracovníci „Steru“. Koncentrace pozornosti jak Sedlaczkové, tak i Kuczalské-Reinschmit, na záležitosti vzdělávací rovnoprávnosti Polek v Haliči byla tak velická a dosažený úspěch (tedy otevření univerzit v Krakově a Lvově ženám), který brala velká část feministického prostředí jako řešení tzv. ženské otázky v rakouském záboru, že obě redaktorky ukončily vydávání svých periodik ve stejném roce 1897, v němž Jagellonská univerzita přijala první studentky.

Kromě stručných zmínek o cestě českých žen za středoškolským a vysokoškolským vzděláním publikoval „Ster“ ještě tři texty: zprávu z prvního veřejného sjezdu žen Čech a Moravy podepsanou pod pseudonymem a dvě redakční příležitostné poznámky: posmrtnou vzpomínku věnovanou Edvardu Jelínkovi a pochvalný projev u příležitosti 50. narozenin Elišky Krásnohorské. Tyto zmínky prozrazují, že postoj Kuczalské-Reinschmit a polských feministek, které se kolem ní soustředily, byl rozporuplný: nesporný obdiv k úspěšnosti jejich práce v Polkách vyvolával pocit rivality, ukrýval protekční postoj, koexistoval s pocitem převahy. Spleť těchto emocí podhaluje text redaktorky „Steru“, který předcházel začátku školního roku na prvním soukromém dívčím gymnáziu v Krakově, o něž jednomyslně usilovalo ženské a učitelské prostředí v Haliči. Kuczalska-Reinschmit se v něm mezi jinými zamýšlí nad vztahem počtu gymnaziálních studentek z Krakova a Prahy: „Při prvním zápisu na českou Minervu se zapsalo 55 studentek; bude zajímavé, zda toto číslo převyší nával na krakovské gymnázium, nebo tohoto počtu naopak nedosáhne? I kdyby se tak stalo,

30 „Z dzisiejszej doby“, *Ster* 4/28 (1897): 61.

31 Ibidem, *Ster* 11/35 (1897): 173.

32 Viz: Ibidem, *Ster* 1 (1895): 15; 2/26 (1896): 32.

nesmíme se tím nechat odradit, nejde tady přeci o množství, ale o kvalitu vybraných studentek³³. Vzdělávací úspěch Polek byl tedy od začátku vnímán v kontextu dřívějšího úspěchu Češek a potřeby soutěže v této oblasti.

Dle zprávy z „prvního sjezdu žen českoslovanských [...] Čech a Moravy“ organizovaného v Praze v květnu roku 1897 byla na seznamu účastnic, mezi kterými byly mj. Vali Seidlová, Terezie Friedländerová, Věnceslava Lužická-Srbová, Johana Danešová, Miloslava Procházková, Marie Součková, Elena Šoltézsová, zvláště vyzdvihnuta Anna Jehličková, která mluvila o „národních povinnostech ženy“ a řekla: „České ženy by měly více dbát na svou národní důstojnost a vzít si v tomto směru příklad z Polek“³⁴. Přestože zprávu ze sjezdu zakončila informace o vytvoření Spolku českoslovanských žen a příslib obeznámit v „nejbližší budoucnosti“ čtenářky časopisu s „poučnými informacemi o práci českých žen a o jejich podílu na společenském životě“³⁵, nebyl tento slib naplněn. Podobný postoj, který měli Poláci vůči Čechům, když od nich očekávali obdiv a pokládali jednostranná gesta náklonnosti za samozřejmá, je patrný ve vzpomínkách na Jelínka, „oblíbeného českého a polského spisovatele, srdečného přítele Poláků“. Autorka vzpomínky uznale podotkla, že své pocity dokazoval nejen během života „tím, že co nejpohostinněji přijímal Poláky navštěvující Prahu“ nebo „tím, že naši zemi navštěvoval a psal o obou národech v polských i českých denících“, ale také po smrti, neboť svou sbírku knih odkázal knihovně Jagellonské univerzity³⁶. Stejně lakonicky vyznívá poznámka o výročí „české básnířky a zasloužené společenské aktivistky Elišky Krásnohorské, autorky libret k národním operám Bedřicha Smetany a mnoha básní, pojednání, románů pro mládež. Překladatelky *Pana Tadeáše* a spolupracovnice několika polských časopisů. Redaktorky «Ženských listů». Nástupkyni Světlé ve vedení Ženského průmyslového spolku. Zakladatelky a vedoucí spolku Minerva, díky kterému vzniklo dívčí gymnázium“³⁷. Příklad redakce „Steru“, že z důvodu oslav výročí polské spisovatelky Seweryny Duchínské-Pruszkowé probíhající ve stejné době bude „rozsáhlá práce o činnosti zasloužilé jubilantky“ publikována „později“, také nikdy nebyl splněn. Lvovské emancipantky omezily uctění jejich narozenin pouze na telegram s blahopřáním, který zaslaly také jiné časopisy a haličské organizace, mj. „Słowo Polskie“ („Polské slovo“), „Reforma“, „Czytelnia dla Kobiet“ („Čítárna pro ženy“) a „Czytelnia Akademicka“ („Akademická čítárna“) ze Lvova, a „Związek Literacki“ („Literární spolek“) z Krakova³⁸.

33 P. Kuczalska-Reinschmit, *Ibidem*, *Ster* 18 (1896): 275.

34 Slaw... „Czesko-słowiański kongres kobiet“, *Ster* 12/36 (1897): 179–180.

35 *Ibidem*, s. 180.

36 „Z dzisiejszej doby“, *Ster* 8/32 (1897): 125–126.

37 *Ibidem*, *Ster* 24 (1897): 338.

38 *Ibidem*.

Shrnutí: hlavní postava polských sufražetek, Paulina Kuczalska-Reinschmit, svůj projekt vzdělávacího, profesního a politického zrovnoprávnění Polek realizovaného v letech 1881–1921 sice ukotvila v ideologii polské renesance a šlechtického sarmatismu z doby před dělením Polska, ale organizační – spolkovou a časopiseckou – formu jeho realizace vypracovala pomocí inspirace ze zahraničí. Především šlo o v 80. a 90. letech 19. století bezprostředně prozrazenou německou a francouzskou inspiraci, ale také v 90. letech 19. století opomíjenou inspiraci českou. Kuczalska-Reinschmit mnohokrát vyjadřovala přesvědčení o nutnosti pozorného sledování situace žen v jiných zemích a především na polském území pod ruským, pruským a rakouským zábořem. Uváděla čtyři hlavní důvody, pro které Polky musí informace o situaci žen v jiných zemích získávat a inspirovat se jimi.

Za prvé, povědomí o mezinárodním ženském hnutí umožňovalo přemýšlet o situaci polských žen v širším kontextu a hodnotit ji, z dalšího úhlu pohledu umožňovalo rozhodnout se, jaké ověřené řešení je možné aplikovat v polských zemích. Za druhé, Polky by se měly inspirovat lépe organizovaným německým, francouzským nebo českým hnutím, neboť dokazuje efektivitu systematické, trpělivé a solidární činnosti představitelky různých společenských vrstev. Kuczalska-Reinschmit totiž kritizovala nedemokratické praktiky polského emancipačního hnutí, ve kterém až do počátku 20. století panovaly třídní rozpory mezi představitelkami velkostatkářské, postšlechtické inteligence, manuálně pracujícími a vesnickými ženami. Za třetí, Polky by se od Němek, Francouzek nebo Češek měly naučit organizovat legální ženské instituce, které umožňují nejen úspěšný způsob prezentace záležitostí žen jiným členům společnosti, místním a centrálním orgánům, ale také formu občanského vzdělávání a zkušenosti ženské efektivnosti. Za čtvrté, všechny ženy v Evropě, a především v Habsburské monarchii, si musí zachovat ostražitost vůči rozhodování politiků a průmyslníků, neboť korunní země jsou politicky i ekonomicky propojené³⁹. Pokusy o omezení nebo rozšíření práv Rakušank a Češek mohly být tedy dříve či později přijaty také vůči Polkám v Haliči, což v nich probouzelo pochopitelné obavy i naděje.

Ambivalentní vztah Lvovských emancipantek soustředěných kolem Kuczalské-Reinschmit ke snahám Češek o vzdělávací zrovnoprávnění děvčat a chlapců, který spočíval v uznání jejich průkopnictví, ale zároveň v soupeření s nimi v počtu studentek nových dívčích gymnázií a velmi stručném informování čtenářek „Steru“ o českých

39 O přítomnosti tohoto pozorování v německé, ruské a české krásné literatuře oné doby psali v posledních letech polsky: Mirosława Czarnecka, *Wieszczki. Rekonstrukcja kobiecej genealogii w historii niemieckiej literatury kobiecej od połowy XIX do końca XX wieku*, (Vratislav: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2004); Marcin Filipowicz, *Urodzić naród. Z problematyki czeskiej i słowackiej literatury kobiecej II połowy XIX wieku* (Varšava: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2008); Ewa Komisaruk, *Od milczenia do zamilknięcia. Rosyjska proza kobieca na początku XX wieku. Wybrane aspekty* (Vratislav: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2009).

úspěších v rozvoji vzdělání žen, je možné vysvětlit minimálně třemi způsoby. První a asi nejdůležitější důvod – pozornost hlavní z polských feministek byla od začátku její společenské a publicistické činnosti obrácena na Západ, na model aktivit a úspěchů německých, francouzských a britských či skandinávských žen bojujících o přístup ke vzdělání, na pracovní trh i o politická práva. Šlo o směr pohledu v podstatě přirozený pro představitelku podrobeného národa, obyvatelku Polského království nacházejícího se pod zábohem Ruska, ztotožněné s evropskou a polskou kulturou, s její „divokostí“, „surovostí“ a „Východem“⁴⁰. Za druhé, myšlení Kuczalské-Reinschmit, i přes veřejné prohlášení solidarity se ženami jiných národů, bylo narušeno myšlením hegemonu, v případě Polska šlo o záborové státy, čili Rakousko, Prusko a Rusko, které považovaly menšiny tvořící jejich součást za podřízené Jiným a považovaly je za nižší úroveň civilizačního rozvoje. Toto narušení spočívalo v tom, že se představitelky různých skupin podřízených jiným v rámci stejného Impéria nechaly vést neuvědomělými rozpory a soupeřením, které se rodilo z komplexů méněcennosti např. Polek vůči Češkám, neboť je předběhly ve snaze o zrovnoprávnění ve vzdělání. Za třetí, sama Kuczalska-Reinschmit mohla pociťovat svůj nucený pobyt ve Lvově jako dobu prodlevy v její vlastní činnosti kladoucí si za cíl rozvoj organizace polských žen nezávisle na zábořích, na jejímž počátku byla v roce 1894 ve Varšavě založená Delegace práce žen při Spolku podpory průmyslu a obchodu. Úspěchy žen z jiných zemí pozorované během mezinárodních sjezdů v ní pravděpodobně vyvolávaly jak chuť k další činnosti, tak i víru v úspěch tzv. ženské otázky, na druhou stranu však také podněcovaly hořkost způsobenou pomalým vývojem této záležitosti v polských zemích.

překl. Markéta Fucimanová

Bibliografie

Kuczalska-Reinschmit, Paulina. *E pur si muove. Publicystyka społeczna z lat 1881–1918.*

Uspořádala a úvodem opatřila Agata Zawiszewska. Štětín: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2016.

Ster. Dwutygodnik do spraw wychowania i pracy kobiet. Lvov 1895–1897.

Czajacka, Bogusława. „Z domu w szeroki świat...” *Droga kobiet do niezależności w zaborze austriackim w latach 1890–1914.* Krakov: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 1990.

40 Erazm Kuźma, *Mit Orientu i kultury Zachodu w literaturze XIX i XX wieku* (Štětín: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 1980).

- Czarnecka, Mirosława. *Wieszczki. Rekonstrukcja kobiecej genealogii w historii niemieckiej literatury kobiecej od połowy XIX do końca XX wieku*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2004.
- Domarańczyk, Daria A., „«Ster» – pierwsze w Polsce radykalne czasopismo feministyczne przełomu XIX i XX wieku“. *„Acta Universitatis Lodzianensis“*. *Folia Litteraria Polonica* 23 (2014), 1.
- Dormus, Katarzyna. „Warszawski «Ster» (1907–1914) i jego program wychowawczy“. *Rozprawy z Dziejów Oświaty*, XL (2000).
- Dormus, Katarzyna. *Kazimiera Bujwidowa 1867–1932. Życie i działalność społeczno-oświatowa*. Kraków: „Secesja“, 2002.
- Dormus, Katarzyna. *Problematyka wychowawczo-oświatowa w prasie kobiecej zaboru austriackiego w latach 1826–1918*. Varšava: Wydawnictwo IHN PAN–Wydawnictwo Retro-Art., 2006.
- Dutkova, Renata. *Żeńskie gimnazja Krakowa w procesie emancypacji kobiet (1896–1918)*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 1995.
- Filipowicz, Marcin. *Urodzić naród. Z problematyki czeskiej i słowackiej literatury kobiecej II połowy XIX wieku*. Varšava: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2008.
- Franke, Jerzy. *Polska prasa kobieca w latach 1820–1918. W kręgu ofiary i poświęcenia*. Varšava: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, 1999.
- Franke, Jerzy. *Wokół buntu i pokory. Warszawskie czasopisma kobiece w latach 1905–1918*. Varšava: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, 2000.
- Gajkowska, Cecylia. „Sedlaczkówna Janina (1868–1899)“. In: *Polski słownik biograficzny*. T. XXXVI. Varšava–Kraków: Instytut Historii PAN, 1995.
- Gawin, Magdalena. *Spór o równouprawnienie kobiet (1864–1919)*. Varšava: Instytut Historii PAN–Polskie Towarzystwo Historyczne–Wydawnictwo Neriton, 2015.
- Górnicka-Boratyńska, Aneta. *Stąpmy się sobą. Cztery projekty emancypacji (1863–1939)*. Izabelin: Sic!, 2001.
- Hoszowska, Mariola. *Sila tradycji, presja życia. Kobiety w dawnych podręcznikach dziejów Polski (1795–1918)*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2005.
- Hulewicz, Jan. „Kuczalska-Reinschmit Paulina (1859–1921)“. In: *Polski słownik biograficzny*. T. XVI. Wrocław: Instytut Historii PAN, 1971.
- Jaszczuk, Andrzej. *Spór pozytywistów z konserwatystami o przyszłość Polski 1870–1903*. Varšava: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1986.
- Kieniewicz, Stefan. *Dramat trzeźwych entuzjastów. O ludziach pracy organicznej*. Varšava: „Wiedza Powszechna“, 1964.
- Komisaruk, Ewa. *Od milczenia do zamknięcia. Rosyjska proza kobieca na początku XX wieku. Wybrane aspekty*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2009.
- Kozłowska-Sabatowska, Halina. *Ideologia pozytywizmu galicyjskiego 1864–1881*. Wrocław–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1978.
- Kuźma, Erazm. *Mit Orientu i kultury Zachodu w literaturze XIX i XX wieku*. Štětín: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 1980.
- Kwiatkiewicz, Agnieszka. „Kazimiera Bujwidowa. Poglądy i działalność społeczna“. In: *Kobieta i świat polityki. Polska na tle porównawczym w XIX i w początkach XX wieku*, red. Anna Żarnowska, Andrzej Szwarz. Varšava: DiG, 1994.

- Modzelewski, Wojciech. *Naród i postęp. Problematyka narodowa w ideologii i myśli społecznej pozytywistów warszawskich*. Varšava: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1977.
- Nietyksza, Maria. „Tradycyjne i nowe formy aktywności publicznej kobiet w warunkach zaborów“. In: *Kobieta i świat polityki. Polska na tle porównawczym w XIX i w początkach XX wieku*, red. Anna Żarnowska, Andrzej Szwarc. Varšava: DiG, 1994.
- Pachucka, Romana. *Pamiętniki z lat 1886–1914. Úvod a vysvětlení Jan Hulewicz*. Vratislav: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1958.
- Pawłowska, Anna. „Kwestie etyczno-obyczajowe w prasie kobiecej przełomu XIX i XX wieku (na łamach «Steru» i «Nowego Słowa»)“. *Studia Historyczne* 119 (1987), 4.
- Pruskarieva, Natalia. „U źródeł rosyjskiego feminizmu. „Historia kobiet“ w Rosji w XIX wieku i formy ich uczestnictwa w życiu społecznym“. Překl. Zbigniew Olczak. In: *Działaczki społeczne, feministki, obywatelki. Samoorganizowanie się kobiet na ziemiach polskich do 1918 roku (na tle porównawczym)*, red. Agnieszka Janiak-Jasińska, Katarzyna Sierakowska, Andrzej Szwarc. Varšava: Wydawnictwo Neriton, 2008.
- Said, Edward. *Kultura i imperializm*. Překl. Monika Wyrwas-Wiśniewska. Krakov: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009.
- Sierakowska, Katarzyna. „Aspiracje polityczne Związku Równouprawnienia Kobiet Polskich“. In: *Kobieta i świat polityki. Polska na tle porównawczym w XIX i na początku XX wieku*, red. Anna Żarnowska, Andrzej Szwarc. Varšava: DiG, 1994.
- Sikorska-Kulesza, Jolanta. „Trójzaborowe zjazdy kobiet na ziemiach polskich na przełomie XIX i XX wieku“. In: *Działaczki społeczne, feministki, obywatelki, Samoorganizowanie się kobiet na ziemiach polskich do 1918 roku (na tle porównawczym)*, red. Agnieszka Janiak-Jasińska, Katarzyna Sierakowska, Andrzej Szwarc. Varšava: DiG, 2008.
- Skórczewski, Dariusz. „Literatura jako kompensacja. Inteligencja «comprador» wobec dyskursu hegemonicznego (wstęp do teorii «zjawiska»)“. In: *(P)o zaborach, (p)o wojnie, (p)o PRL. Polski dyskurs postzależnościowy dawniej i dziś*, red. Hanna Gosk, Ewa Kraszkowska. Krakov: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2013.
- Stegman, Natali. „Czynniki kształtujące ruchy kobiece w Galicji i na ziemiach czeskich na przełomie XIX i XX wieku. Próba porównania“. Překl. Piotr Szlanta. In: *Działaczki, feministki, obywatelki. Samoorganizowanie się kobiet na ziemiach polskich do 1918 roku (na tle porównawczym)*, red. Agnieszka Janiak-Jasińska, Katarzyna Sierakowska, Andrzej Szwarc. Varšava: Wydawnictwo Neriton, 2008.
- Szwarc, Andrzej. „Kontrolować czy likwidować? Policja carska wobec Związku Równouprawnienia Kobiet Polskich (1913-1914)“. In: *Spółczesność w dobie przemian. Wiek XIX i XX. Księga jubileuszowa prof. Anny Żarnowskiej*, red. Maria Nietyksza, Andrzej Szwarc, Katarzyna Sierakowska, Agnieszka Janiak-Jasińska, Varšava: DiG, 2003.
- Tiszkin, Grigorij A. „Z historii wyższego kształcenia kobiet w Rosji“. Překl. J. Rudzki. *Rozprawy z Dziejów Oświaty*, 23 (1980).
- Treugutt, Stefan. „Listy Krasnohorskiej do Orzeszkowej“. *Pamiętnik Literacki* XL (1952).
- Walewska, Cecylia. *W walce o równe prawa. Nasze bojownice*. Varšava: „Kobieta Współczesna“, 1930.

- Wawrzyczek, Irmina. „Badanie kultury polskiej w perspektywie światowych studiów postkolonialnych“. In: *Studia postkolonialne nad kulturą i cywilizacją polską*, red. Krzysztof Stępnik, Dariusz Trzeźniowski. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2010.
- Zaleska, Zofia. *Czasopisma kobiece w Polsce. (Materiały do historii czasopism). Rok 1818–1937*. Varšava: Wyższa Szkoła Dziennikarska, 1938.
- Żarnowska Anna. „Ruch emancyacyjny i stowarzyszenia kobiece na ziemiach polskich przed odzyskaniem niepodległości“. In: *Działaczki, feministki, obywatelki. Samoorganizowanie się kobiet na ziemiach polskich do 1918 roku (na tle porównawczym)*, red. Agnieszka Janiak-Jasińska, Katarzyna Sierakowska, Andrzej Szwarz. Varšava: Wydawnictwo Neriton, 2008.

EMANCIPATIONISTS FROM LVIV AND THE CZECH WOMEN'S MOVEMENT
AT THE END OF THE 19th CENTURY – THE EXAMPLE OF THE PERIODICAL *STER*
[HELM] EDITED BY PAULINA KUCZALSKA-REINSCHMIT (1895–1897)

Summary

Paulina Kuczalska-Reinschmit (1859–1921) was the leader of the Polish emancipatory movement at the turn of the 19th and 20th centuries. She was active mainly on the territory under Russian rule but in the mid-1890's she stayed in the Austrian partition. Although her programme of struggle for educational, professional and political emancipation of Polish women was rooted in national sources she also reached for foreign, among others Czech, inspirations to implement this programme. The Czech influence is visible in the cristalisation phase of the programme in the 1890s when Kuczalska-Reinschmit edited her own feminist periodical *Ster*. The Lviv edition of the latter issued in the period of 1895–1897 (Warsaw edition appeared in the years 1907–1914) was an organ of emancipationists and the supporters of educational emancipation for women in Galicia. It was published until the enrollment of first women students at the Jagiellonian University. During the campaign for the establishment of the first private gymnasium with the maturity exam for women in Kraków allowing them access to university education, *Ster* modeled its programme on the Minerva society created in Prague in 1890 by Eliza Krasnohorska. It also referred to the first private gymnasium for women in Czechoslovakia which the society had established.

Keywords: Modernizm, emancipatory journalism, Polish women's movement of the 19th century, Paulina Kuczalska-Reinschmit

LWOWSKIE EMANCYPANTKI WOBEC CZESKIEGO RUCHU KOBIECEGO
U SCHYŁKU XIX WIEKU. NA PRZYKŁADZIE CZASOPISMA „STER”
POD REDAKCJĄ PAULINY KUCZALSKIEJ-REINSCHMIT (1895–1897)

Streszczenie

Paulina Kuczalska-Reinschmit (1859–1921) to liderka polskiego ruchu emancypacyjnego na przełomie XIX i XX wieku, która działała głównie na terenie zaboru rosyjskiego, ale w połowie lat 90. XIX wieku przebywała w zaborze austriackim. Chociaż ukształtowała swój program walki o równouprawnienie edukacyjne, zawodowe i polityczne Polek, wywodząc go ze źródeł narodowych, to formy realizacji tego programu opracowała, korzystając z inspiracji zagranicznych, między innymi czeskich. Widać je w fazie krystalizacji programu, przypadającej na lata 90. XIX wieku, gdy Kuczalska-Reinschmit wydawała we Lwowie własny periodyk feministyczny „Ster”. Lwowska edycja „Steru” ukazująca się w latach 1895–1897 (edycja warszawska wychodziła w latach 1907–1914) była organem emancypantek i zwolenników równouprawnienia edukacyjnego kobiet na terenie Galicji; działała do momentu, gdy Uniwersytet Jagielloński przyjął pierwsze studentki. W kampanii na rzecz utworzenia w Krakowie pierwszego na ziemiach polskich prywatnego żeńskiego gimnazjum z maturą uprawniającą kobiety do wstępowania na uniwersytet, „Ster” uczynił modelem i punktem odniesienia dla własnego programu utworzone przez Elizę Krasnohorską w 1890 roku w Pradze towarzystwo Minerva i zorganizowane przez nie pierwsze czeskie prywatne gimnazjum żeńskie.

Słowa kluczowe: modernizm, publicystyka emancypacyjna, polski ruch kobiecy XIX wieku, Paulina Kuczalska-Reinschmit

